

Bartoněk, Antonín

Závěr

In: Bartoněk, Antonín. *Vývoj konsonantického systému v řeckých dialektech*.
Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961, pp. 122-125

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119265>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

XII.

ZÁVĚR

Z provedeného rozboru konsonantických systémů v jednotlivých řeckých dialektech, jakou měly podobu v době kolem r. 350 př. n. l., plyne tedy jasně, jak velice byly už tehdy porušeny starší, „genetické“ svazky mezi některými nářečími.

Východní řečtina byla z hlediska konsonantických systémových vztahů mezi hlavními řeckými nářečními skupinami, východní řečtinou, západní řečtinou a aiolskými dialekty, v největším rozkladu. Mezi pěti základními dialekty východořecké nářeční skupiny (patří sem attičtina, ionština, arkadština, kyperština, pamfylština) ne-najdeme ani jednu dvojici, která by byla měla v polovině 4. stol. př. n. l. týž konsonantický systém; přitom se od sebe navzájem velmi výrazně lišila i nářečí, která byla spolu geneticky velmi úzce spjata, j. např. attičtina a maloasijská ionština. Všeobecně byly všechny východořecké dialekty kolem r. 350 z hlediska svých konsonantických systémů poměrně velmi progresivní. Přitom však měla tato nářečí většinou za sebou navzájem natolik odlišný inovační vývoj, že je vskutku obtížné pokusit se charakterizovat některé z nich jako nejpokročilejší. S poměrným úspěchem je to možno činit jen uvnitř dílčích nářečních podskupin. Tak attický konsonantický systém s provedenou spirantizací medií, a také s ranou explozivní geminátou *tt*, působí progresivnějším dojmem než např. ionský systém z Malé Asie; naopak arkadština je se svým zachovaným *ll* proti kyperštině poněkud starobylejší. Naproti tomu lze stěžít mezi sebou srovnávat co do progresivnosti nebo starobylosti např. attický, kyperský a pamfylský souhláskový systém. Snad však tu byla přece jen nejpokročilejší attičtina, neboť pamfylština — přes provedenou spirantizaci a pravděpodobný vznik nového explozivního *d* — měla ve svém souhláskovém systému i některé archaické rysy (tak zvláště zachované *ts*, *dz*, *w*) a kyperština měla sice již *ss*, *zz*, a navíc jí chybělo *ll*, avšak neprodělala zase spirantizaci medií, a není také jisto, zda neměla ještě kolem r. 350 zvláštní afrikátní střídnice za labioveláry před e-ovými a i-ovými hláskami. (Bylo-li tomu tak tehdy ještě i v arkadštině, byl tento dialekt, jak jsme již výše řekli, nejkonzervativnějším z východořeckých nářečí.) — Důvodem tohoto vysokého stupně systémové diferencovanosti východní

řečtiny bylo hlavně to, že šlo o nářeční skupinu, jejíž jednotliví členové se dostali velmi brzy, snad již ke konci mykénské období, do značné vzájemné izolace. Příčinou progresivního charakteru attického souhláskového systému bylo centrální postavení tohoto dialektu s možností absorbovat ze všech stran nejrůznější vlivy, kdežto směs archaických a inovačních systémových prvků v Pamfylii a na Kypru byla dána tamním prolínáním archaizujících tendencí, vlastních dialektu izolovanému v cizím prostředí, a jazykových vlivů neřeckého obyvatelstva.

Druhá velká genetická skupina řeckých dialektů, západní řečtina, nebyla k r. 350 tak silně diferencovaná jako řečtina východní. Nežřídka totiž nacházíme dvě i více západořeckých nářečí, která se od sebe navzájem co do svého souhláskového systému buď vůbec neliší anebo jen velmi málo (viz např. velmi archaický konsonantický systém, společný severozápadním dialektům, východní krétštině, Messénii, Tarentu a Herakleji, nebo dále poměrně starobylý systém souhlásek z Megaridy, Korintu a z dórské východní Egeidy, anebo konečně inovační souhláskovou soustavu lakonskou a elejskou). Pozornosti si přitom zaslouží i to, že jde často o skupiny dialektů, jejichž mluvčí nežili v historické době v geografickém sousedství. — Ovšem pokud jde o otázku progresivnosti, jsou i tu značné rozdíly mezi jednotlivými nářečími. Nejsou však tak rozmanité, jako tomu bylo ve východní řečtině a probíhají jakoby téměř po jedné linii, tj. každá další podskupina má obvykle jen nějak pozměněn systém předešlé, o něco archaičtější podskupiny. V pořadí od nejstarobylejších po nejprogresivnější nářečí figurují na prvním místě severozápadní dialekty spolu s východní Krétou, Messénií, Tarentem a Heraklejí, dále následuje východní dórská Egeis s megarštinou a korintštinou (bez *w*), za nimi je elejština (se spirantizací medií a zároveň s geminátou *d(d)*), a od té vede jedna větev k lakonštině (navíc změna *th > θ*) a druhá na střední Krétu (navíc vznik gemináty *tt* a její aspirace v *tth*). Jediný dialekt, který do této řady nezapadá, je argolština; její souhláskový systém je dosti progresivní (nese stopy spirantizace medií a neobsahuje vůbec žádný afrikátní foném), ovšem tato systémová progresivnost je zčásti východořeckého charakteru.

Poměrná jednoduchost konsonantických systémových vztahů mezi západořeckými dialekty je ovšem v plné shodě s tím, že tyto dialekty nebyly asi ještě v době okolo tzv. dórského stěhování příliš diferencované a že se jejich poměrně souvislé geografické rozmístění, v jaké podobě se právě tehdy uskutečnilo, ani později mnoho neměnilo. To je v úplném kontrastu k nářečním poměrům ve východní řečtině, jejíž geografická souvislost byla právě dórským stěhováním silně a nastalo narušena. Progresivní charakter některých západořeckých dialektů, spočívající zvláště v provedení spirantizace medií a některých změn, které na ni navázaly, je poměrně mladého data a souvisel asi alespoň zčásti s okrajovým charakterem většiny těchto nářečí, a tím i s jejich menší odolností vůči cizím vlivům.

Konečně zbývá skupina aiolských dialektů. I když zahrnuje jen několik málo nářečí, ukazuje obzvláště názorně nejen to, jak se mohly staré genetické vztahy časem

rozrušit, ale zároveň i to, jak se mohly archaické systémové rysy udržet i v dialektech, které žily dlouho od sebe odděleny. Druhý případ se týká thesalštiny (bez Thesalíotidy) a lesbičtiny, neboť mezi těmito dvěma nářečími není v konsonantismu prakticky skoro vůbec žádný systémový rozdíl, ačkoli se obě nářečí od sebe radikálně oddělila již v době, kdy např. západní řečtina nebyla asi ještě příliš mnoho diferencovaná. Naopak názorným příkladem výrazného převrstvení starých svazků novými spojitostmi je bojotština, dialekt typicky inovační hned od nejstarších dob až do doby nejnovější. Přitom však není asi správné přičítat tento inovační bojotský charakter jednostranně nějakému přímému vlivu západní řečtiny na utváření tohoto dialektu. Nejspecifičtější rys bojotského souhláskového systému, totiž výskyt geminovaných explozí *tt* a *d(d)*, je totiž nikoli obecně západořeckého původu, nýbrž nejspíše až sekundárním, vskutku domácím bojotským produktem, vzešlým z převrstvení aiolského základu bojotštiny západořeckým nářečím starých Bojotů. Zcela obdobný byl patrně i případ Thesalíotidy s tamním thesalským dialektem, přimykajícím se systémově dosti silně k bojotštině. Pokročilost bojotského a thesalíotidského souhláskového systému souvisí tedy asi s těmito zvláštními poměry v prehistorické Bojotii a v části Thesalie, naproti tomu starobylost ostatní Thesalie a maloasijské Aiolidy je dána — zvláště pokud jde o první z obou těchto oblastí — poměrnou izolací těchto krajin vůči ostatnímu řeckému etnickému světu.

Zkoumání, kterému jsme v této práci řecké dialekty podrobili, vedlo tedy k různým zajímavým výsledkům a ukázalo nám nové možnosti pohledu na řeckou nářeční klasifikaci. Je ovšem třeba na konci našeho zkoumání znova zdůraznit, že to byl jen jeden možný pohled, který nám sám o sobě pochopitelně nedovoloval vidět problematiku v celé její šíři. Zúžili jsme však svoje zaměření na tento úzký úsek úmyslně, neboť se domníváme, že komplexní klasifikační rozbor řeckých dialektů, který vlastně ještě doposud nikdy nebyl podán, může vyrůst teprve z detailních analýz jednotlivých stránek této problematiky. Protože pak z těchto detailních rozborů nebyla dosud věnována soustavná pozornost diferencnímu vývoji hláskových systémů v jednotlivých řeckých dialektech, vzali jsme si v této práci za cíl pokusit se o nastínění konsonantické stránky tohoto vývoje. Do jisté míry je takové zúžení pohledu nevýhodou a mohly by se jím zkreslit, pokud bychom nebyli obezřetní, skutečné klasifikační vztahy mezi řeckými nářečími. Uvedeme alespoň jeden případ. Z našich výkladů by totiž mohlo vyplývat — pokud bychom si neuvědomili, že jde jen o výsledky dílčího zkoumání —, že např. mezi attičtinou a ionštinou byl všeobecně větší nářeční rozdíl než např. mezi střední krétštinou a bojotštinou. Proto je nutno v každém okamžiku hledět na naše výsledky jako na formulace, které budou moci být uvedeny na pravou míru teprve až v konfrontaci jednak s výsledky vzešlými z vývojové analýzy vokalických systémů, jednak i s výsledky vzešlými z rozboru nesystémových hláskoslovných zvláštností i z další analýzy morfologické, syntaktické a lexikální. Avšak zúžení našeho pohledu na řecké dialekty mělo i svoje výhody. Dovolovalo nám totiž pozorovat jevy snad alespoň do jisté míry nezaujatě. Kdybychom byli totiž neustále

konfrontovali výsledky našich dílčích rozborů s tím, co je o vztazích mezi řeckými dialekty známo odjinud než z konsonantismu, či vůbec vlastně odjinud než z těch konsonantických změn, které mají systémový charakter, byli bychom mohli být těmito skutečnostmi různým způsobem nesprávně ovlivněni.

Jsme si ovšem vědomi, že ani onen úzký výsek pohledu na klasifikační problematiku řeckých dialektů, na který jsme se v této práci zaměřili, není bez nedostatků. Zmínili jsme se již o jistém schematismu, jímž nutně některé naše výklady musí trpět, a také některé naše interpretace konkrétních hláskoslovných jevů, např. zvláště pokud jde o spirantizaci medií, nedojdou snad všeobecného uznání. I když si tedy jistě mnohé z toho, co jsme v této práci uvedli, vyžádá revize ještě dříve, než bude možno sestavit z mozaiky jednotlivých dílčích pohledů na starořeckou nářeční problematiku jednoduší komplexní obraz, vyslovujeme nakonec svou naději, že leckteré naše myšlenky přispějí — ať pozitivně či negativně — k rychlejšímu uskutečnění těchto snah.